

הערות והארות במס' ע"ז - פרק קמא - תוכנית מתמידים אלול תשע"ט - דף ג

מ. זילברמן

[ועי' ביש"ש (ב"ק פרק החובל סי' נט) שהביא ב' טעמים ללמה שאני שאול ואין ללמוד הימנו, "ואולי שאול ע"ה כיון על זה שנפל על חרבו (ש"א לא, ') שסבר אם יפול חי בידם יתעללו בו, ויענו אותו. ומסתמא בני ישראל לא יכולים לראות ולשמוע בצרת המלך, ולא יעמדו על נפשם מלנקום נקמתו ולהצילו. ויפלו כמה רבבות מישראל. והוא כבר ידע שנגזרה עליו הגזירה, שלא ימלט מהם. ועל זה אמר קרא, פן יבואו הערלים ודקרני, כלומר, שבסוף ידקרוני, וממיתים אותי, ויתעללו בי קודם מיתה, ולפקוח נפש אחרים מותר לחבול בעצמו. וגם אפשר משום כבוד מלך משוח ה'. שאין ראוי שימות בידי הערלים, ויעשו בו מיתת עינוי ובזיון, והוא חילול ה' בדת אמונתנו".]

וכמובן קשה להבין ההיתר לשחוט אחרים למנעם מלעבור על הדת, וכתמיהת הריטב"א. ועי' מאמרו של פרופ' חיים סולובייצ'יק Religious Law and Change: The Medieval Ashkenazic Example - AJS Review Autumn 1987. אמנם לגבי איסור מאבד עצמו לדעת עי' בדברי המנ"ח (מצוה לד אות ח בא"ד והנה מאבד) דהמאבד עצמו לדעת אינו עובר על לא תרצח (אלא משום חבלה) ורק חייב מיתה בידי שמים ולכן אינו חייב מיתת ב"ד. ונ"מ לקים ליה בדרכה מיניה כגון אם שיבר כלים בשעת המעשה. ועוד נ"מ לבן נח דאין בן נח מצווה.

ובספר חבצלת השרון להרב בנימין קרליבך (בראשית עמ' צה) העיר דעוד נ"מ לגבי לפני עור אליבא דבעל המאור (לסנהדרין עד:): דלפני עור דג' חמורות הוא ביהרג ואל יעבור.

אמנם בספר תולדות נח להרב אליהו ברכה (עמ' רו-רז) ציין לתורה שלמה של הרב מנחם מענדל כשר (יתרו אות של) שהביא פסקתא רבתי פד דדרשה לא תרצח - לא תרצח. הרי לפ"ז מאבד עצמו לדעת אכן נכלל בלא תרצח ודלא כמנ"ח. והעיר בספר חבצלת השרון דע"כ כן ס"ל להתוס' דהתירו להרוג אחרים במקום שיעבירם על הדת, דאם דימו מאבד

(יח.) מאבד עצמו לדעת להציל מיסורין. א]

איתא בגמ' דר' חנינא בן תרדיון לא הי' מוכן לפתח פיו למהר מיתתו ד"מוטב שיטלנה מי שנתנה ואל יחבל הוא בעצמו". ומ"מ הביאו התוס' (ד"ה ואל יחבל) בשם ר"ת "דהיכא שיראים פן יעבירום עובדי כוכבים לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם אז הוא מצוה לחבל בעצמו". והביא ראי' לכך מהילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמן לים (גיטין נז:). ובתוס' ר' אלחנן בסוגיין הביא דברי ר"ת והראי' מגיטין וכתב דאף דיש לדחות הראי' "מ"מ סברא היא דשרי ומצוה היא". וכן בדעת זקנים מבעלי התוס' לפרשת נח (ט,ה הו"ד בבדק הבית בב"י ביו"ד סי' קנז) הביא שיטה המתרת ככה"ג ע"פ בראשית רבה (לד) דהי' מותר לשאול לחבול בעצמו מפני שהי' ירא שיעבירוהו על הדת, דז"ל המדרש, "אך (את דמכם) להביא את החונק עצמו, יכול כשאול, ת"ל אך, יכול כחנניה מישאל ועזריה ת"ל אך".

אמנם בריטב"א בסוגיין (ד"ה הא דאמרינן) הביא דעת ר"ת וכתב, "והם דברים שצריכים תלמוד ועיון גדול אלא שכבר הורה זקן שומענו בשם גדולי צרפת שהתירו כן הלכה למעשה". ובדעת זקנים שם סיים, "ויש שאוסרין ומפרשים כן יכול כחנניה וחבריו שכבר נמסרו למיתה ת"ל אך אבל אינו יכול להרוג את עצמו יכול כשאול שמסר עצמו למיתה ת"ל אך פי' שאינו יכול לחבול בעצמו כלל ושואל שלא ברשות חכמים עשה, מהר"ש בר אברהם המכונה אוכמן. ומעשה ברב אחד ששחט הרבה תינוקות בשעת השמד כי היה ירא שיעבירום על דת והיה רב אחד עמו והיה כועס עליו ביותר וקראו רוצח והוא לא היה חושש. ואמר אותו רב אם כדברי יהרג אותו רב במיתה משונה וכן היה שתפסוהו עכו"ם והיו פושטין עורו ונותנין חול בין העור והבשר ואחר כך נתבטלה הגזרה ואם לא שחט אותן התינוקות היו ניצולין". ועי' בש"ך יו"ד סי' קנז סק"א שהביא ב' דעות. וע"ע בשו"ת יביע אומר יו"ד ח"ב סי' כ"ד אות ב'.

עצמו לדעת לרציחת אחרים ע"כ דאף מאבד עצמו לדעת בכלל רציחה.

[ב] עוד הקשו האחרונים על הא דר' חנינא בן תרדיון דאיך ס"ל דהי' אסור לקרב מיתתו ומ"מ ביקש מהנכרי לקרב מיתתו. באג"מ (חו"מ ח"ב סי' עד אות ב) הציע בדרך אפשר דאולי אין איסור רציחה לבן נח היכא דהוי לטובת הנרצח. או דאף אם אסור לבן נח לא חשש ר' חנינא בן תרדיון ללפני עור בכה"ג. ועי' דברי הגרי"ד בלייך שליט"א שהרחיב בזה במאמר הנדפס ב Contemporary Halakhic Problems VII מעמ' 411.

בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' יג פ"ב אות ז) כתב דמקופיא נראה מהא דר' חנינא בן תרדיון דמותר לבקש ברופא נכרי לקרב מיתתו היכא דבין כה עומד למות ויסוריו קשים מנשוא. אך שוב כתב דאולי אין ראי' מזה, ושאני הא דר' חנינא בן תרדיון דבא למעט חילול ה' (וראה מה שהבאנו לעיל מהיש"ש).

[ג] בשו"ת שבות יעקב (ח"ב סי' קיא) נשאל לגבי מי שנכשל באיסור אשת איש אם יכול להרוג את עצמו במיתות ב"ד משום כפרה. ולמרות שציידד שיש מקום להתיר (וכפסק המפורסם של היעב"ץ בח"א סי' מג לגבי הריגת עובר של אשה שזינתה וע"ע בשטמ"ק כתובות קג: ד"ה ביממא בענין הכובס של רבי) כתב שאין להביא ראי' מהא דברוריה בסוגיין (יח: עי' רש"י ד"ה ואיכא דאמרי) שחנקה עצמה דאפשר שעשתה שלא כדין. וכן כתב שאין להביא ראי' מר"א בן דורדיא (יז.) שהניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכי' עד שיצתה נשמתו דהתם לא איבד עצמו לדעת ממש.